

CZU:37.015.3+159.922.7

DOI: 10.36120/2587-3636.v21i3.113-123

DEZVOLTAREA SOCIO-EMOȚIONALĂ: O PROVOCARE PENTRU ȘCOALA SECOLUL XXI

Vali ILIE, conf. univ. dr.

<https://orcid.org/0000-0002-5354-4787>

Ecaterina Sarah FRĂSINEANU, conf. univ. dr.

<https://orcid.org/0000-0003-3404-5939>

Departamentul pentru Pregătirea Personalului Didactic, Universitatea din Craiova

Rezumat. Școala secolului XXI trebuie să reflecte specificul timpului său: o lume în schimbare, transformări globale rapide, accelerarea progresului, deschidere spre inovație, digitalizare, dezvoltare socio-emoțională. În acest sens, competențele secolului XXI sunt gândite la nivel global. De aceea este necesară o perspectivă unitară, care să promoveze atât dezvoltarea cognitivă, cât și învățarea socială și emoțională. Rezolvarea problemelor complexe, stimularea creativității și colaborarea cu ceilalți sunt principalele abilități considerate imperative în așa-numita „a patra revoluție industrială”, care se caracterizează printr-o fuziune a lumii fizice, biologice, a lumii digitale și a lumii sociale, în care lucrurile se schimbă mai alert ca niciodată.

Cuvinte-cheie: școală, educație, inteligență emoțională, inteligență socială, dezvoltare socio-emoțională.

SOCIO-EMOTIONAL DEVELOPMENT: A CHALLENGE FOR THE 21ST CENTURY SCHOOL

Abstract. The school of the 21st century must reflect the specifics of its time: a changing world, rapid global transformations, accelerating progress, openness to innovation, digitalization, socio-emotional development. In this sense, the skills of the 21st century are designed globally. Therefore, a unitary perspective is needed, which promotes both cognitive development and social and emotional learning. Solving complex issues, stimulating creativity and collaborating with others are the main skills considered imperative in the so-called "fourth industrial revolution", which is characterized by a fusion of the physical, biological, digital and social worlds, in which things are changing more quickly than ever.

Key-words: school, education, emotional intelligence, social intelligence, socio-emotional development.

Introducere

Viitorul educației depinde în mare măsură de dezvoltarea socio-emoțională a actorilor implicați. Dezvoltarea socială și emoțională sunt indicatori ai felului în care o persoană se adaptează la mediul său și face față schimbărilor din viața personală și socială. În domeniul educației, învățarea socială și emoțională (SEL – *Social Emotional Learning*) este un termen utilizat pe scară largă în ultimii ani. Învățarea socială și emoțională reflectă rolul relațiilor pozitive și conexiunilor emoționale în procesul de învățare și îi ajută pe elevi să dezvolte o serie de abilități de care au nevoie pentru școală și pentru viață.

Emoțiile trăite și relațiile sociale constituie nucleul comportamentului uman. Inteligența emoțională este calitatea care ne permite să abordăm cu răbdare, intuiție și imaginație numeroasele probleme cu care ne confruntăm în relația afectivă cu noi înșine și cu ceilalți. Aceasta este importantă când vine vorba de a ne înțelege pe noi înșine

deoarece ne ajută să conștientizăm și să interpretăm corect propriile stări afective. Fiind importantă și în relațiile interpersonale deoarece ne permite să fim sensibili la dispozițiile celorlalți, inteligența emoțională definește capacitatea noastră de relație. Deși reprezintă o dimensiune prin excelență individuală, este socială în intenție și efect, prin intermediul conduitei inteligente stabilindu-se și reglându-se relațiile persoanei cu ambianța socială.

„The School of Life” este o organizație globală dedicată promovării bunăstării emoționale a școlilor din întreaga lume. Potrivit acesteia, inteligența emoțională nu este o abilitate înăscută, ci reprezintă ceva ce trebuie exersat de la o vârstă fragedă. Educația are un rol major în acest demers în care învățăm cum să ne înțelegem pe noi înșine, în care aflăm de unde apar emoțiile noastre, cum ne influențează evenimentele din copilărie și cum putem naviga cel mai bine printre temerile, problemele, bucuriile și dorințele noastre. Există o anumită dezbatere cu privire la faptul dacă inteligența emoțională este un set de abilități care trebuie învățate și îmbunătățite sau dacă este vorba despre un set de trăsături de personalitate care sunt inerente ori, mai degrabă, despre un amestec din ambele categorii [5].

Unul dintre cele mai interesante domenii ale practicii inteligenței emoționale este educația. Se constată că multe școli consideră învățarea social-emoțională o abilitate de bază în cadrul curriculumului. „Un studiul important a fost făcut pentru Ministerul Educației din Marea Britanie, legat de directorii de școli. Ei au descoperit că, în școlile în care directorii au folosit un stil de conducere mai inteligent din punct de vedere emoțional, realizarea academică a elevilor a crescut. Liderii școlilor care își folosesc EQ îi inspiră pe profesori să fie mai dedicați și motivați, astfel încât să învețe mai bine – și, prin urmare, elevii să învețe mai bine [12].

Tinerii din zilele noastre navighează într-o lume complexă, conectată la nivel mondial. Promovarea bazei științifice pentru învățarea socială și emoțională deschide orizonturi noi în domeniul cercetării psihopedagogice. S-a arătat că programele de învățare socio-emoțională realizate în școală stau la baza dezvoltării socio-emoționale a elevilor [1], conduc la obținerea succesului academic [10, 19], pot facilita sau împiedica implicarea academică a copiilor, angajamentul și succesul școlar final, deoarece relațiile și procesele emoționale afectează cum și ce învățăm [11].

Considerăm că succesul academic este important, însă acesta nu poate fi obiectivul final al niciunui sistem de învățământ. Educația trebuie să urmărească un obiectiv mai amplu: o educație pentru înflorirea omului, pentru dezvoltarea lui armonioasă, din punct de vedere fizic, intelectual și socio-emoțional.

1. Școala în secolul XXI

Educația este reflectarea societății în care este produsă, iar contextul actual este nou și provocator. În ultimii ani se conturează câteva teme de interes și direcții majore de evoluție în domeniul educației: digitalizarea învățământului, educația antreprenorială și învățarea socio-emoțională.

Digitalizarea educației este o tendință puternică în ceea ce privește reformarea mediului educațional global. Digitalizarea înseamnă transformarea tuturor tipurilor de informații (texte, sunete, videoclipuri și alte date din diverse surse) în limbajul digital. Procesul de învățământ este afectat de provocările erei digitale, iar guvernanta educațională trebuie să fie înțeleasă din ce în ce mai mult ca guvernare educațională digitală. În ultimii ani, tehnologiile digitale joacă un rol din ce în ce mai mare în administrarea datelor educaționale, în organizarea sălilor de curs și a cursurilor online.

Cadrul european de competență digitală pentru cetățeni identifică componentele cheie ale competenței digitale [8]:

- Aria de competență 1: Alfabetizarea informațională și a datelor;
- Aria de competență 2: Comunicare și colaborare (cu ajutorul tehnologiei);
- Aria de competență 3: Crearea de conținut digital;
- Aria de competență 4: Siguranță (protecția datelor);
- Aria de competență 5: Rezolvarea problemelor tehnice.

Tehnologia nu substituie aspectele fundamentale ale educației, ci doar le ajută să se realizeze mai ușor, mai rapid, într-o manieră personalizată, în funcție de nevoile elevilor, școlii, comunității. Aceasta nu schimbă elementele de fond ale educației, ci este un mijloc nou și actual de explorare, de formare și dezvoltare a unor competențe.

Construită pe activitatea individuală, *educația antreprenorială* joacă un rol important în dezvoltarea socială. Având în centrul atenției termenul de antreprenariat, aceasta vizează planificarea și efectuarea schimbărilor, folosirea eficientă a resurselor, dezvoltarea rețelelor umane, adoptarea de decizii raționale, recompensarea inițiatorilor pentru valoarea nou creată.

Creșterea importanței dimensiunii economice a societății și reconsiderarea actului creativ al activității productive reclamă necesitatea antrenării tinerilor în practici economice de piață, prin care învețe să își asume riscuri, să speculeze oportunitățile în luarea celor mai bune decizii, să aibă disponibilitate în a dezvolta afaceri și a stabili relații de parteneriat în vederea îmbunătățirii calității vieții.

După A. Tittel și O. Terzidis, cadrul competențelor antreprenoriale include [25]:

- Competența personală (ex. a acționa corect din punct de vedere etic, a defini scopurile, a dezvolta o viziune, a asuma riscuri etc.);
- Competența domeniului (oportunitate – ex. identificarea oportunităților; organizare – ex. delegarea sarcinilor, strategie și management – ex. proiectarea produselor și serviciilor);
- Competența relațională (ex. cooperarea și colaborarea, negocierea, munca în echipă).

Abordările teoretice și practice apărute de-a lungul istoriei învățământului nu au infirmat valoarea instruirii tradiționale, în ansamblul ei. Ele au adus în centrul atenției

diferite puncte de vedere și au obținut soluții optime în formarea elevilor, în concordanță cu filosofia vremii [16]. În ultimul timp, educația antreprenorială a câștigat teren și a pătruns în curricula școlară. Aceasta ar putea cuprinde metode și procedee participative, care să ofere ocazia de a vehicula și forma / exersa cunoștințe și capacități derivate din problematica lumii contemporane, de a cultiva parteneriatul, spiritul de colaborare și de a încuraja inovațiile.

Competențele emoționale și sociale sunt componente esențiale ale procesului de învățământ în școala secolului XXI. Dezvoltarea socială și dezvoltarea emoțională sunt strâns legate între ele, iar încurajarea abilităților sociale și emoționale face parte din prioritățile politicii educaționale actuale. La nivelul școlii, activitățile extracurriculare oferă elevilor oportunități de dezvoltare a abilităților sociale și emoționale, indiferent dacă acestea sunt axate pe sport, arte sau implică activități de voluntariat. Împreună cu activitățile formale, contribuie la *dezvoltarea socio-emoțională*.

Sintagma „abilități sociale și emoționale” se referă la caracteristicile individuale manifestate ca modele de gândire, emoții și comportamente, care se pot transforma de-a lungul vieții și pot duce la rezultate importante. Abilitățile sociale și emoționale sunt considerate componente cruciale în ceea ce privește abilitățile de angajare specifice secolului XXI [9]. În studiul acestora, importantă este raportarea la taxonomia „Big Five”, una dintre structurile teoretice considerată a fi un punct de reper în literatura de specialitate. Modelul Big Five este compus din următorii factori: extraversiune, agreabilitate (amabilitate), conștiinciozitate, nevrotism (stabilitate emoțională) și deschidere către experiență (autonomie). Scopul acestui model presupune identificarea principalelor trăsături de personalitate valabile pentru fiecare individ uman și în demonstrarea persistenței acestora în timp [14].

Competențele secolului XXI se pot împărți în trei categorii: competențe de învățare și inovare, competențe de alfabetizare digitală și competențe necesare în carieră și viață [26]. Trăim în Work 4.0, a patra revoluție industrială sau revoluția digitală. Suntem în pragul unei revoluții tehnologice care va modifica fundamental modul în care trăim, lucrăm și ne raportăm unul la altul [24]. În acest context, inteligența emoțională și inteligența socială joacă un rol la fel de important ca inteligența artificială, iar școala se găsește în fața unei noi provocări.

2. Inteligența emoțională. Inteligența socială

Inteligența emoțională este mai mult legată de prezent, prin faptul că este utilizată pentru a identifica și gestiona emoțiile într-un anumit moment. Inteligența socială folosește în mare parte aceleași abilități, dar este adesea orientată spre viitor. Ne permite să înțelegem sentimentele, comportamentele proprii și pe ale altora, pentru a obține rezultate pozitive în acțiunile în care ne implicăm.

În literatura temei, este de reținut contribuția lui E. Thorndike, care a propus pentru prima dată măsurarea inteligenței sociale [15]. Cercetările pe tema inteligenței sociale au

fost luate în considerare valoroase abia la sfârșitul secolului XX, când H. Gardner (profesor la Universitatea Harvard) a elaborat „modelul inteligențelor multiple” [13]. Inteligența socială este capacitatea de adaptare socială, de a-i înțelege pe alții, de a relaționa și interacționa eficient cu ceilalți, de a rezolva probleme psiho-sociale, de a analiza situații sociale, de a intui dinamica socială care guvernează relațiile dintre oameni. În cadrul inteligenței sociale sunt prezente elemente ale inteligenței emoționale (ex. empatia, autocontrolul emoțional), iar din acest motiv dezvoltarea socio-emoțională reprezintă o orientare actuală a școlii, orientare care cuprinde două planuri (social și emoțional) și le urmărește concomitent.

Conceptul de inteligență emoțională a fost formulat pentru prima dată într-o teză de doctorat, în SUA, în 1985, de către Wayne Leon Payne, care considera că inteligența emoțională este o abilitate care implică o relaționare creativă cu stările de teama, durere și dorință [20].

Sunt cercetători care cred că inteligența emoțională își are originile în inteligența socială. Printre ei se numără R. Bar-On, care a abordat inteligența dintr-o perspectivă complexă, folosind termenul într-o versiune nepublicată a tezei sale de absolvire. În disertația sa de doctorat a folosit termenul „Quotient emoțional” (EQ). Mai târziu, el a dezvoltat „Emotional Quotient Inventory” (EQ-I) [3].

În 1990, doi profesori americani, J. Mayer și P. Salovey, au publicat o lucrare academică, în care au încercat să dezvolte o metodă științifică de măsurare a inteligenței emoționale și a diferitelor abilități din domeniul emoțiilor. Inteligența Emoțională este definită ca „abilitatea de a monitoriza, procesa și integra sentimentele și emoțiile proprii sau ale altora, pentru a genera raționamente și comportamente” [17]. Ei au propus un *model de abilitate* al inteligenței emoționale, un model academic, care include următoarele ramuri: perceperea emoțiilor, utilizarea emoțiilor, înțelegerea emoțiilor și gestionarea emoțiilor [18]. Modelul bazat pe abilitate privește emoțiile ca surse utile de informații, care ajută la înțelegerea și navigarea în mediul social. D. Caruso a continuat munca de cercetare începută de Mayer și Salovey, aprofundând studiile efectuate anterior. Împreună au dezvoltat o serie de teste pentru evaluarea inteligenței emoționale, demers care a culminat cu testul de inteligență emoțională Mayer-Salovey-Caruso.

Persoana al cărui nume este cel mai des asociat cu termenul de inteligență emoțională (EI – *Emotional Intelligence*) este D. Goleman. Cartea sa, „Inteligența emoțională”, scrisă într-o versiune corporativă, a devenit faimoasă pe piața americană și un bestseller internațional. Goleman arată că în esență există „două creiere”, unul care răspunde de activitatea rațională și altul care este responsabil de emoții.

Un interes aparte au stârnit *modelele mixte*. Goleman a dezvoltat un model mixt care cuprinde patru aspecte: conștientizarea de sine, autoreglarea, abilitatea socială, empatia și motivația. El afirmă: „Primul meu model de inteligență emoțională subînțelegea inteligența socială, fără să pună accent deosebit pe ea, așa cum fac și alte

teorii din domeniu. Dar, cum am ajuns să înțeleg ulterior, a înghesui inteligența socială sub aceeași umbrelă cu cea emoțională ne împiedică să gândim cu adevărat la aptitudinea umană de a stabili relații, căci ignorăm ceea ce se petrece în timp ce interacționăm” [15, p. 125]. Într-o analiză ulterioară, competențele sunt grupate în patru domenii [6]: conștiința de sine (conștientizarea propriilor emoții, autoevaluare precisă, încredere în sine), autogestionarea (autocontrol emoțional, transparență, adaptabilitate, orientarea eforturilor, inițiativă, optimism), conștientizarea socială (empatie, conștientizare organizațională, orientarea serviciilor), managementul relațiilor (gestionarea altora, conducere inspirată, influență, managementul conflictelor, lucru în echipă și colaborare).

Un alt model mixt de inteligență emoțională este modelul Bar-On, care cuprinde cinci zone sau domenii și cincisprezece subsecțiuni sau trepte (competențe emoționale și sociale interrelaționate). Acestea determină modul în care ne înțelegem pe noi înșine, ne raportăm la ceilalți și facem față solicitărilor și provocărilor zilnice. Competențe sunt grupate în cinci factori principali [4]: intrapersonal (respectul de sine, conștientizarea propriilor emoții, asertivitatea, independență, autoactualizarea), interpersonal (empatia, responsabilitate socială, relaționarea interpersonală), managementul stresului (toleranță la stres, controlul impulsivității), adaptabilitate (testarea realității, flexibilitatea, rezolvarea de probleme), dispoziția generală (optimismul, fericirea). Modelul descrie inteligența emoțională ca o serie de competențe emoționale și sociale, abilități și comportamente interrelaționate care au un impact semnificativ asupra diferitelor aspecte ale performanței umane.

Modelul de trăsături al inteligenței emoționale ocupă un loc important în înțelegerea temei abordate și oferă o altă perspectivă. Psihologii britanici K. V. Petrides, A. Furnham și N. Frederickson subliniază că inteligența emoțională este cel mai bine înțeleasă și măsurată ca trăsătură de personalitate. Preferă termenul de „autoeficiență emoțională” (în locul celui de inteligență emoțională), dar păstrează terminologia EI pentru a rămâne conectați la literatura domeniului [21]. Factorii și fațetele modelului sunt următoarele [22]: starea de bine (stima de sine, fericirea și optimismul), autocontrolul (reglarea emoțiilor, managementul stresului și controlul impulsurilor), emoționalitate (perceperea emoțiilor personale și ale altora, exprimarea emoțiilor, relaționare și empatie), sociabilitate (conștientizare socială, managementul emoțiilor celorlalți, asertivitate, adaptabilitate, automotivație).

Putem remarca distincția dintre inteligența emoțională ca abilitate și inteligența emoțională ca trăsătură de personalitate. În concepția lui Bar-On și în formula utilizată de Mayer și Salovey, precum și la Goleman, noțiunea de inteligență emoțională privește, în principiu, inteligența emoțională ca abilitate. Bazat pe teoria învățării sociale [2], modelul trăsăturii consideră inteligența emoțională o trăsătură de personalitate.

Cercetarea inteligenței emoționale s-a extins în ultimul deceniu, astăzi existând o varietate de teste pentru a o evalua. Cele mai cunoscute teste sunt Mayer Salovey Caruso

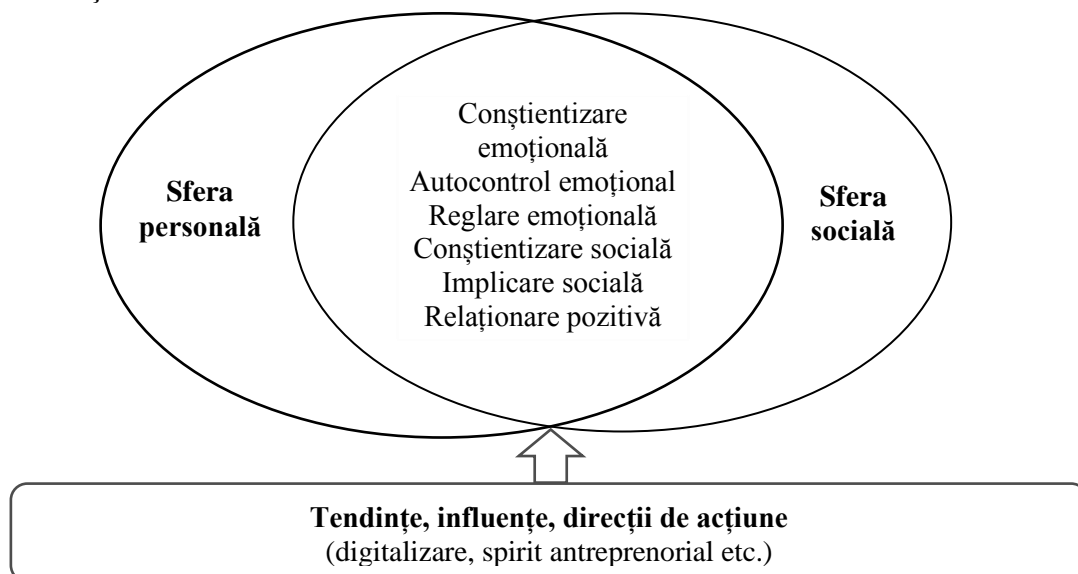
– Emotional Intelligence Test (MSCEIT) și Emotional Quotient Inventory (EQ-i), fiecare fiind tributar unui model prezentat anterior. Petrides a formulat TEIQue (Chestionarul de inteligență emoțională) care urmărește să acopere aspectele legate de emoție ale personalității (ex. cât de bine ne înțelegem propriile emoții, cum reacționăm la presiune, în ce fel ne gestionăm relațiile).

T. Bradberry și J. Greaves au valorificat interesul în creștere în acest domeniu și au publicat propria lor carte, „Emotional Intelligence 2.0”, care prezintă un program pas cu pas pentru îmbunătățirea acesteia. Aceștia afirmă că „cele patru abilități de inteligență emoțională se încadrează în două categorii de competențe primare: competența personală (conștientizarea de sine și autocontrolul) și competența socială (conștientizarea socială și gestionarea relațiilor) [7]. Plecând de la premisa că EQ-ul este mai important decât IQ-ul pentru a obține ce vrei în viață, ei propun o serie de strategii pentru creșterea inteligenței emoționale.

Persoanele inteligente sunt nu numai cele care au inteligență academică, ci și acelea care reușesc să depășească obstacolele zilnice, să rezolve problemele de viață, cele care au abilitatea de a înțelege și a stabili relații cu semenii. Pe bună dreptate, „inteligența emoțională ne armonizează cu mediul și cu noi înșine” [23]. Emoțiile și sentimentele ne dirijează comportamentul din umbră. De aceea, este important să le conștientizăm și să încercăm să îi înțelegem pe ceilalți din prisma trăirilor și experiențelor lor. În sfârșit, este nevoie de capacități de a relaționa cu alții într-un mod plăcut, matur și asumat.

3. Un model de identificare și dezvoltare socio-emoțională

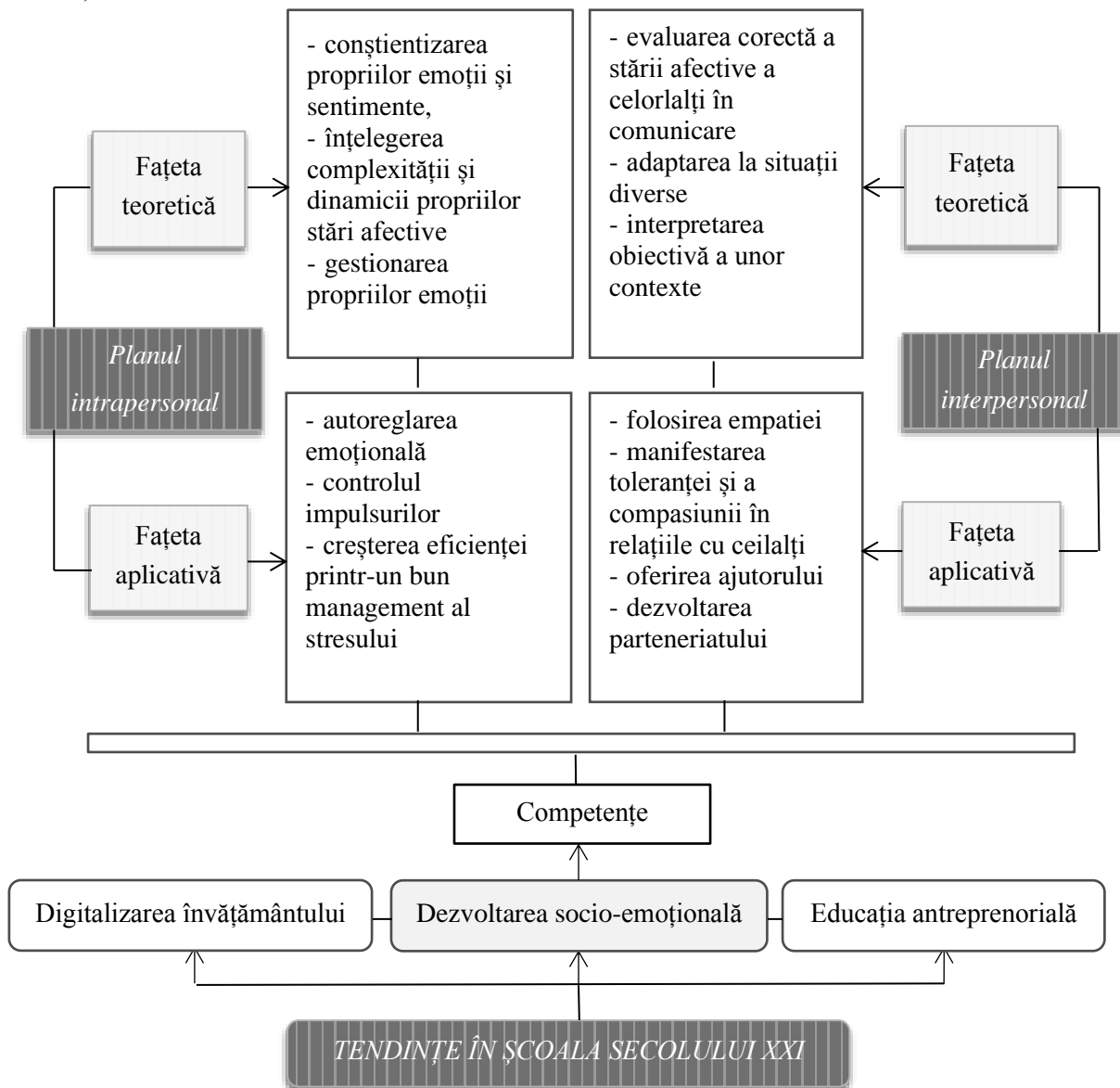
Literatura de specialitate dezvăluie diverse încercări de a îmbina componentele emoționale și sociale prin acest construct, numit dezvoltarea socio-emoțională. Educația socio-emoțională se referă la totalitatea activităților de învățare care conduc la dobândirea experienței individuale de comportare socială și emoțională, la formarea competențelor emoționale și sociale ale individului.

Figura 1. Aspecte ale dezvoltării socio-emoționale

Facem referire aici la dobândirea abilităților emoționale și a celor sociale. Deși învățarea socială nu a fost niciodată despre social media (ex. Facebook, Twitter), suntem de acord că o teorie și o practică a învățării sociale specifică zilelor noastre nu poate ignora aceste tehnologii emergente. Ele deschid nenumărate căi noi pentru ca natura socială a învățării umane să se manifeste și, în unele cazuri, să se extindă. Învățarea care contează astăzi este socială, în timp real și inventivă. De multe ori nu se știe ce trebuie să învățăm. De aceea, avem nevoie de un nou model de învățare.

Modelul propus de noi vizează două fațete (intrapersonală și interpersonală), îmbină două planuri (teoretic și acțional) și urmărește două categorii de competențe (personală și socială).

Figura 2. Model de dezvoltare socio-emoțională

Printre categoriile de intervenții pe care le considerăm realizabile în demersul de implementare a învățării socio-emoționale se numără:

- activități care se desfășoară în general în clasă;

- programe mai specializate care se adresează studenților cu nevoi sociale sau emoționale speciale;
- abordări la nivel școlar pentru dezvoltarea unui etos școlar pozitiv, care vizează, de asemenea, să sprijine o implicare mai mare în învățare.

Anticipăm un interes din ce în ce mai mare pentru dimensiunea socio-emoțională a personalității. În condițiile în care vom îmbrățișa din ce în ce mai mult ideea de digitalizare a învățământului, iar societatea va stimula spiritul antreprenorial la nivel individual și colectiv, dezvoltarea socio-emoțională în școală va deveni una dintre principalele direcții de acțiune.

Concluzii

Pentru a-i sprijini pe elevi să facă față situațiilor complexe pe care le întâmpină în viața de zi cu zi, considerăm important ca abilitățile socio-emoționale și cele cognitive să fie dezvoltate concomitent. Educația este, în fond, un proces care urmărește să îi dezvolte pe elevi ca ființe umane: să stimuleze creativitatea, să genereze bucuria de a învăța, să mențină curiozitatea și să trezească interesul pentru descoperire. În acest fel, copiii și tinerii pot crește sănătos, se dezvoltă socio-emoțional, comunică deschis și eficient într-o lume a rețelelor din ce în ce mai complexă și sofisticată.

Crearea de rețele, convocarea de noi spații de învățare socială permit profesorilor să acționeze ca parteneri de învățare și artiști sociali – acestea sunt tipurile de intervenții care au potențialul de a crește capacitatea de învățare socială la nivel sistemic. Profesorii sunt cei care conduc practicile de învățare socio-emoțională în școli (în sălile de clasă). De aceea, cei care se ocupă cu formarea formatorilor trebuie să insiste pe capacitatea profesorilor de a promova învățarea socio-emoțională, pentru a-i putea ajuta pe elevi să își construiască propria lor competență socio-emoțională.

Când vorbim despre reforma educațională ne referim, de regulă, la acele transformări în sistemul școlar care implică o regândire (a teoriei sau / și practicii pedagogice) sau inovare a procesului de învățământ. Suntem de părere că școala trebuie să realizeze echilibrul dorit între rațional și emoțional și să anticipeze eventualele dificultăți în sfera dezvoltării socio-emoționale a educabililor, în condițiile în care utilizarea noilor tehnologii informaționale și accentul pus pe antreprenariat ar putea schimba modul în care interacționăm.

Bibliografie

1. Allen V. ș. a. Emotional Intelligence in Education: From Pop to Emerging Science. În: Intern. Handbook of Emotions in Education. NY: Routledge, 2014. p. 162-182.
2. Bandura A. Social learning. În: Blackwell encyclopedia of social psychology. Oxford: Blackwell, 1995. p. 600-606.

3. Bar-On R. Bar-On Emotional Quotient Inventory (EQ-I): Technical Manual. Canada, Toronto: Multi-Health Systems, 1997.
4. Bar-On R. The Bar-On Model of Emotional-Social Intelligence, 2006. p. 4. https://www.researchgate.net/publication/6509274_The_Bar-On_Model_of_Emotional-Social_Intelligence. Accesat 15.05.2020.
5. Botton De A. The School of Life: an Emotional Education. London: Penguin Books, 2019.
6. Boyatzis R. E. ș. a. Clustering competence in emotional intelligence: Insights from the Emotional Competence Inventory. În: The handbook of emotional intelligence: Theory, development, assessment, and application at home, school, and in the workplace. San Francisco, CA, US: Jossey-Bas, 2000. p. 343-362.
7. Bradberry T., Greaves J. Inteligența emoțională 2.0. Strategii esențiale pentru succesul personal și profesional. București: Editura Litera, 2009.
8. Carretero S. ș. a. DigComp 2.1. The digital competence framework for citizens with eight proficiency levels and examples of use. 2017, p. 21. [https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC106281/web-digcomp2.1pdf_\(online\).pdf](https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC106281/web-digcomp2.1pdf_(online).pdf). Accesat 26.07.2020.
9. De Fruyt, F., ș. a. Employability in the 21st Century: Complex (Interactive) Problem Solving and Other Essential Skills. În: Industrial and Organizational Psychology, 2015. vol. 8, nr. 2, p. 276-281.
10. Denham S. A., Brown C. Plays Nice With Others: Social-Emotional Learning and Academic Success. În: Early Education and Development, 2010. vol. 21, nr. 5, p. 652-680.
11. Elias M. J. ș. a. Promoting Social and Emotional Learning: Guidelines for Educators. Alexandria: Association for Supervision and Curriculum Development, 1997.
12. Freedman J. Dr. Daniel Goleman on the Origins of Emotional Intelligence, 2005. <https://www.6seconds.org/2005/01/30/goleman-emotional-intelligence/> Accesat 17.04.2020.
13. Gardner H. Frames of mind: The theory of multiple intelligences. New York: Basic Books, 1983.
14. Goldberg L. R. An alternative “description of personality”: The Big-Five factor structure. În: Journal of Personality and Social Psychology, 1990. vol. 59, nr. 6, p. 1216-1229.
15. Goleman D. Inteligența socială. Noua știință a relațiilor umane. București: Curtea Veche Publishing, 2006. p. 124-125.
16. Ilie V. Școala, între tradițional și modern. În: Profesorul și alternativa constructivistă a instruirii. E. Joița (coord.), 2007. p. 66.

17. Mayer J. D., Salovey P. Emotional Intelligence. În: *Imagination, Cognition, and Personality*, 1990. vol. 9, nr. 3, p. 185.
18. Mayer J. D., Salovey P. What is emotional intelligence. În: *Emotional Development and Emotional intelligence: Educational Implications*. New York: Harper Collins, 1997, p. 10.
19. Merrell K. W., Gueldner B. A. *Social and Emotional Learning in the Classroom: Promoting Mental Health and Academic Success*. New York: The Guildford Press, 2010.
20. Payne W. L. *A Study of Emotion: Developing Emotional Intelligence; Self-Integration; Relating to Fear, Pain and Desire*. Dissertation, The Union for Experimenting Colleges and Universities, 1985. <https://philpapers.org/rec/PAYASO>. Accesat 28.07.2020.
21. Petrides K.V. ș. a. Emotional intelligence. În *The psychologist*, 2004. vol. 17, nr. 10, p. 574-577.
22. Petrides K. V. ș. a. Developments in Trait Emotional Intelligence Research. În: *Emotion Rewiev*, 2016. vol. 8, nr. 4, p. 335-341.
23. Rocco M. *Creativitate și inteligență emoțională*. Iași: Polirom, 2001.
24. Schwab K. *The fourth industrial revolution. What it means and how to respond*. 2015. <https://www.foreignaffairs.com/articles/2015-12-12/fourth-industrial-revolution> Accesat 07.06.2020.
25. Tittel A., Terzidis O. *Entrepreneurial competences revised: developing a consolidated and categorized list of entrepreneurial competences*. 2020. <https://link.springer.com/article/10.1007/s41959-019-00021-4#Tab5>. Accesat 14.08.2020.
26. Trilling B., Fadel C. *21st century skills: learning for life in our times*. Francisco: Jossey Bass, 2009.